

**ДО ПРОБЛЕМИ ПРО ФОРМУВАННЯ
ДУХОВНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ**

В статті розглядається значення спадщини Івана Івановича Огієнка у формуванні духовної культури майбутнього вчителя.

15.01.2002 року виповнюється 120 років з дня народження великого українця, мислителя, філософа, історика, поета, мовознавця, державного діяча України періоду УНР, теолога, митрополита Холмського і Підляського, Першоієрарха Греко-Православної Церкви в Канаді, титана релігійно-духовної думки, просвітителя і подвижника, перекладача Біблії на українську мову – Івана Івановича Огієнка.

Вся наукова і практична діяльність визначного педагога і письменника Івана Огієнка, весь його багатогранний талант були спрямовані на вивчення і розвиток української культури, духовності, національної системи освіти і виховання. Він залишив глибокий слід на ниві відродження нації, утвердження рідної мови і культури.

Служи народу до могили,	Усе життя служи народу,
Як служиш Господу Святому,	Усе життя – не бійсь Голготи, -
Віддай йому одному сили,	Добудь йому Святу свободу
І думи - всі йому одному.	І не спиняй у цій роботі. [1:23]

“Служити народові – то служити Богові” – цю мету поставив перед собою філософ-гуманіст І. І. Огієнко. Все своє життя він невтомно працював над вивченням, збагаченням і збереженням української духовної культури, яка має свою історію, свої історичні традиції, дуже виразну індивідуальність.

Культура – великий чинник у житті народу. Культура й цивілізація творять увесь зміст життя кожного народу. В них розкривається те, що зветься індивідуальністю народу, його своєрідною властивістю. Важливим є те, що культура кожного народу має свою історію, свої історичні традиції, що властиві тільки даному народові – їх можуть не знати інші народи, хоч би вони були в найближчих зв'язках з даним народом. [2:8]. “Природничі й математичні науки розробляють і інші народи, і ми маємо можливість користатися їхніми трудами, а науки національні, коли ми самі не будемо їх плекати, чужинці не стануть розробляти за нас, а коли і будуть, то не так як треба, – ми самі повинні тим зайнятися. Усі наші вчені мусять завжди пам'ятати це якнайглибше: це катехізис для нашої праці” [3:42].

Культура для кожного народу – найперша основа, сила народу – в силі його культури. У своїй праці “Творімо українську культуру всіма силами нації”, Іван Огієнко наголошує про необхідність зростання не тільки матеріальної культури як основи добробуту і процвітання нації, але й обов'язковий розвиток духовної культури, яка творить “правдиву національну еліту, - духовно міцну, етично здорову, в житті витривалу й національно карну”{ [4:130-136].

В історико-публіцистичному курсі лекцій “Українська культура та історія українського друкарства”, виданому у 1918 році, на конкретних джерелах і документальних фактах Огієнко розкриває перед нами історію виникнення і розвитку української культури та друкованого слова, методичного винищення української культури протягом століть, оприлюднює документи про заборону друку, знищення українських книжок.

“Довгі роки творилася українська культура, і творили її всі творчі сили нашої нації. У цьому творенні міцно поєдналися Церква з народом, і створили повновартісну культуру, культуру Духа, що так виразно цінує наш народ. Культура українська густо поллята всенародною нашою кров'ю і виростала в вікових ворожих переслідуваннях. І все таки наша культура виросла, ... й цвіла, й сильно впливала на своїх сусідів. І цілі довгі роки допомагала своєму сусідові, віддавши йому всі плідні залишки, а то й саме плідне коріння. Але культура наша давня, велика, оригінальна, самостійна, і серед слов'янських народів посідає почесне, одне з перших місць... Народ з такою культурою повинен мати такі ж самі форми і свого державного життя” [5:126-127]. Від далеких часів і до сьогодні, попри всі утиски і тяжкі умови життя, народ України плекав свою культуру, мову, духовні цінності.

“Найбільший скарб цілого народу – то рідна мова його,” – пише Іван Огієнко. Хто хоче бути свідомою й корисною частинкою своєї нації - мусить найкраще знати свою літературну мову. “Мова – то душа народу, душа кожної національності, її святощі, її найцінніший скарб. ... Звичайно, не сама по собі мова, а мова, як певний орган культури, традиції. В мові наша стара і нова культура, ознака нашого національного визначення. І поки живе мова – житиме й народ як національність” [5:137]. Головним двигуном розвитку духовної культури народу, найміцнішою її основою вважає Іван Огієнко літературну мову. “Літературна мова – то сила культури, а культура – сила народу, навчайтеся ж усі свої літературної мови від дитячих літ, - і тоді матимете правдиву українську душу, що для всіх мрій не

матиме перепон” [6:367]. ”З рідною мовою тісно пов’язані рідні звичаї, народні перекази, традиційний уклад життя. У своїх педагогічних працях Огієнко підкреслює могутній вплив українського фольклору, української пісні, народнопоетичної творчості на формування у молоді уявлення про українську ментальність, національний характер, невичерпну народну мудрість, основні педагогічні концепції нашого народу.

В 1919-1929 роках Іван Огієнко став міністром освіти УНР, видав підручники, а у 1919 році підготував наказ, згідно з яким мовою викладання в усіх школах мала стати державна українська мова. Основні положення концепції шкільної освіти, розробленої Огієнком, не втратили актуальності і сьогодні; серед них: безкоштовне початкове навчання, доступність державної школи для всіх соціальних сфер, тісний зв’язок шкільної освіти з життям суспільства, українізація всіх типів навчальних закладів. Головною ж метою середньої шкільної ланки і вищих навчальних закладів він вважав виховання гідних громадян Української держави, національно свідомих, зі сформованим відчуттям гордості за свій народ, його культурно-історичну спадщину, духовні цінності. На думку І.І. Огієнка, виховним ідеалом сучасного українського суспільства є національно свідомі, вільні, всебічно освічені особистості, що не тільки знає і шанує свою історію, культуру, традиції, звичаї, рідну мову, але й примножує гідність і славу свого народу, його матеріальні і духовні багатства [7:81].

Криза соціально-духовного життя суспільства виявляється насамперед у невідповідності знань потребам особистості, суспільним вимогам та світовим стандартам. Відчуження від культури, низький критерій моральності, естетична та емоційна вбогість молоді – це тенденції сьогодення. Людина лише тоді може вважатись носієм культури, коли вона освічена, інтелігентна, розуміє взаємозв’язок і взаємозалежність всього суцього. Вузівська система освіти ставить перед собою завдання виховати компетентну і соціально-активну особистість, яка має фундаментальні наукові, спеціальні і педагогічні, теоретичні і практичні знання, творче педагогічне мислення, широку ерудицію, духовність. Саме вищий освітній заклад володіє духовним потенціалом, здатним створити новий тип спеціаліста, професіонала, вивести його на новий значно вищий рівень соціальної реальності, особистої культури, де поєднуються професіоналізм, інтелект, соціальна зрілість, прагнення до творчості. Вимоги до майбутнього фахівця, наставника молоді зумовлюються соціальною потребою суспільства у гармонійно розвиненій, аксіологічно зорієнтованій, духовно багатій особистості. “У педагогіки, як і в людського мислення, – писав Б. М. Неменський, – повинно бути два крила, на однім вона не зможе піднятися ніколи. Одне крило – це раціонально-логічне, наукове, теоретичне мислення, інше – емоційно-образне, художнє”.

Високе звання “вчитель” набуває свого справжнього змісту тільки тоді, коли воно не відділяє від поняття “культура”, яка є головною умовою існування людини. Підтвердження цьому знаходимо у працях І. Г. Гердера, І. Канта, М. О. Бердяєва, М. М. Бахтіна, В. С. Соловйова, В. В. Розанова.

Педагогічні проблеми виховання культури особистості в цілому та загальної культури зокрема, розглядаються у працях класиків: Я. А. Коменського, Й. Г. Песталоцці; вітчизняних педагогів та діячів культури: П. П. Блонського, І. Вишенського, І. Гізеля, М. П. Драгоманова, М. І. Костомарова, Г. С. Сковороди, В. О. Сухомлинського, Д. Туптало, П. Д. Юркевича, К. Д. Ушинського.

Пріоритет духовності є важливою традицією, яку повинна успадкувати сучасна освіта. Як об’єкт філософського дослідження культура особистості і проблема взаємодії культури та особистості виступає у працях сучасних філософів та соціологів: С. С. Аверинцева, Г. С. Батіщева, Л. М. Баткіна, В. О. Бачиніна, В. С. Біблера, В. Ванслова, О. Г. Газман, Є. В. Золотухіної-Аболіної, М. С. Кагана, Н. Б. Крилової, Ю. М. Лотмана, М. К. Мамардашвілі.

Абсолютизація, чи недооцінка складної системи духовного світу людини є одним із факторів неякісної підготовки педагога як у недавньому минулому, так і нині. Сьогодні вкрай необхідна перебудова вищої освіти як системи, що значною мірою впливає на рівень інтелектуального і духовного розвитку людей. Духовність особистості проявляється в її культурі, яка є головною умовою існування людини.

Проблеми духовного розвитку особистості, його цілісності, єдності інтелекту і почуттів висвітлені у працях Р. Декарта, Б. Паскаля, Б. Спінози, І. Канта, Л. Фейєрбаха. Ж. Ж. Руссо. Ф. Шіллер зазначав, що досягнення внутрішньої гармонії людини можливе завдяки мистецтву і естетичному вихованню. А. Камю вважав, що духовне життя людства буде наповнене красою, добром, волею і справедливістю тоді, коли воно вступить у співдружність з природою. Поза людиною немає культури і духовності, поза культурою і духовністю немає людини.

Феномен духовності містить в собі ознаки людської сутності педагога, його гуманності, інтелекту, емоційної та поведінкової культури, моральності, інтуїції, широких пізнавальних інтересів, схильності до творчо-естетичної діяльності. Духовна цілісність майбутнього вчителя – не статичний стан, а динамічне індивідуально-особистісне утворення, що зумовлене процесами самопізнання, самовдосконалення, здатності до рефлексії, яка є одночасно і умовою формування духовності, показником її сформованості.

Гуманізація і демократизація суспільства ведуть до визнання духовної культури як найважливішого його компонента. Як елемент духовного життя, духовна культура передбачає різноманітний досвід

життєдіяльності соціальних суб'єктів, що включає в себе найсуттєвіші результати суспільного досвіду народів щодо освоєння суспільного буття, соціуму в цілому, багатогранних духовних цінностей. У вузькому розумінні духовна культура – це спосіб взаємодії, взаємовпливу форм діяльності соціальних суб'єктів, що здійснюються у процесі духовного виробництва; а також систему соціально-духовних цінностей і спосіб свідомої організації особистістю своєї індивідуальної сенсожиттєвої діяльності у сфері духовного і матеріального виробництва, що забезпечує їй всебічну самореалізацію, самоздійснення її сутнісних сил, різноманітних життєпроявів [8:549-550].

Проблемам духовної культури присвячена значна кількість праць культурологічного характеру: А. К. Бичко, Н. О. Бондар, П. І. Гнатенко, А. П. Голуб, В. Й. Григор'єв, І. В. Лебединський, І. В. Лосєв, А. М. Почанський, В. Н. Сагатовський.

Для майбутнього вчителя дуже важливо не лише засвоїти культурні здобутки майбутніх поколінь, але й рухати культуру вперед, що можливо лише за наявності творчих здібностей. Відомий педагог Г. Ващенко, щодо завдань з проблем виховання української молоді зазначав, що гармонійність треба розуміти не як розв'язок усіх властивостей людини до однакового рівня, а як певну цілість, при якій кожна здібність посідає в особі те чи інше місце у зв'язку з роллю її в нашому житті і діяльності [9:184]. Виявити і розвинути природні здібності, доповнити та посилити їх знаннями – це і є завдання, яке ставить перед собою сучасна освіта і виховання.

Сучасна школа потребує вчителя-гуманіста, який володіє культурою відчуття і сприйняття слова та поведінки, взаєморозуміння і спілкування, виявляє готовність до педагогічної творчості, має глибокі знання теорії свого предмету, високий рівень розвитку естетичних почуттів, смаків, уподобань; володіє практичними вміннями та навичками, методикою естетичного виховання [10:16]. Існує об'єктивна потреба у вихованні духовної, творчої особистості вчителя з високим рівнем педагогічної культури. Саме вона допоможе педагогові сприймати навколишній світ в усій його красі і неповторності, знаходити в собі найкращі, шляхетні почуття, передавати їх своїм вихованцям, спонукати їх до самовдосконалення та реалізації свого потенціалу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Митрополит Іларіон [Іван Огієнко] Життєписи великих українців. -К.: Либідь., 1999. – 672с.
2. Іларіон. Український народ як нація //Наша культура. Вінніпег–Канада, 1952. ч.4 [169]. - С.6-14.
3. Огієнко І. Наука про рідномовні обов'язки: Рідномовний катехізис для вчителів, робітників пера, духовенства, адвокатів, учнів і широкого громадянства. - К.:Обереги,1994. – 72с.
4. Митрополит Іларіон. Мої проповіді. - Вінніпег–Канада.: Т-во “Волинь”, 1973. – 188с.
5. Огієнко І. І. Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу. -К.: Довіра, 1992. –672с.
6. Мова – душа народу //Рідна мова. -Варшава. 1936.ч.8 [44]. - С. 367
7. Огієнківські читання. Мат-ли наук. круглих столів 1991-1996 років. Вип.1. -К. 1997. – 199с.
8. Філософія: Навч. посібник. -К.: Вікар, 1999. - 623с.
9. Ващенко Г. Виховний ідеал. –Полтава,1994. -С.183-187.
10. Карпенко І., Сілютіна І. Емоційна культура майбутнього вчителя// Рідна школа. – 1998. - №6. – С.3-7.

Матеріал надійшов до редакції

Плотницькая О.В. К проблеме формирования духовной культуры будущего учителя.

В статье рассматривается значение творческого наследия И.И. Огиенко в формировании духовной культуры будущего учителя.

Plotnitska O.V. For problem in formation of spiritual culture of future teacher.

The article considers a meaning heritage of I.I. Ogienko in formation of spiritual culture of future teacher.